

MŰEMLÉKMENTÉS

Kézbe vett ház

Szöveg: Somogyi Krisztina

Budán, a Vízivárosban évszázadok óta álldogál egy kétutcsás épület. Lakóház volt klasszikus történetében. Mesteremberek, így mészáros, kéményseprő, ács, halászmester és rézöntő lakta, de egyes részletei már a török előtti időre is emlékeznek (bővebben lásd *Buza Péter: Időutazás a Kapucinus utcában*, BUDAPEST 2013/9.) A hely az elmúlt évtizedekben vésses hanyatlásnak indult, szükségglakásait hontalanok lakták, macskák és galambok költöztek a falak közé. A kerület végül lépett: az akkor éppen MNM-NÖK-ként működő mai Forster Központ két lelkes fiatal tervezője, *Garaguly Kinga* és *Hild Csorba Bernadett* három év kitartó munkájával benn tartotta a házat az idő sodrásában. Nemcsak a falakat sikerült megmenteniük, hanem azt a természetes jelenléte is, amely évszázadok alatt kialakult. A Kapucinus utcai lakóház a Budapesti Építész Kamara 2015-ös Nívódíj pályázatán Jelölt kategóriában kapott elismerést, ennek kapcsán kérdeztük a tervezőket a felújítás szemléletéről.

A rekonstrukció egy egész terület hangulatát erősíti fontos sarokponton

Egy polgári lakóházzal szól ez a történet. Nem voltak híres tulajdonosai, építőmestere nem ismert, a funkciója sem különleges. Nem egyedisége hordoz értéket. Sajátossága, szépsége éppen a hozzá tapadó hétköznapi időben rejtőzik, konkrétanában, hogy ez a lakóház már 1695-ben is bizonyíthatóan egy család életét szolgáltatta. A használat folytonossága teszi izgalmassá a Kapucinus utca – Pala utca sarkán lévő L alakú épületet, ez is formálta széppé az idők során. Értő szemek számára a falak rétegzettségéből, a megtalált építőelemekből kiolvasható például, hogy időről-időre átalakult a családok igénye szerint, az építészek megfogalmazásában „spontán műemlékvédelmi beavatkozások” sorozataként is elképzelhető. Racionális döntésekből, az épületet használók szükségleteiből és igényeiből következik a megtalált állapot. Éppen ezért – az építészek szemléletével egyetértve – nem nagy korstílusok jegeit kellett itt felmutatni. A lakóház generációról generációra történő áthagyományozódása és ennek téri vetülete maga a védendő örökség. „Egykori, egymást követő tulajdonosai hasonló társadalmi státuszúak voltak az évszázadok során, hasonló anyagi lehetőségekkel, ezért mindig csak annyit változtattak az épületen, ami kényelmes lakhatóságát és az adott korra jellemző dekorativitását biztosította” – hangsúlyozták a tervezők.

Racionális emlék

Ennek a természetes viszonyulásnak a megfogalmazása, kiemelése egyben téziszmondata is a műemléki átalakításnak. Bár a helyben talált leletanyag mind számban, mind korban gazdag volt, a ház mégsem ezek a bemutatását szolgálja. „Egymás mellett volt és maradt is a gótikus ülfülke-sor, a középkori kváderekből épített sarokarmírozás, a másodlagosan falazóanyagként felhasznált török turbános sírkő, és gótikus körtetagozatos nyíláskeret, egyéb középkori faragott kövek, reneszánsz ízlésű, kora barokk freskótechnikával készült kváderezés, dekoratív biedermeier rozettás és babérszörpűs minták. (...) A kutatás és a helyreállítás során az épületből eredő hitelességet próbáltuk kibontani, mások számára érzékelhetővé tenni. Nem akartuk, hogy akár elvek, akár szokások, akár koncepció alapján illusztrációvá degradálódjon az épület.”

A cél tehát nem az volt, hogy nagy műalkotásként, a történelmi korokról adandó lecke-ként jelenítsék meg mindazt, ami a kutatások során előkerült, hanem

ennél szelídebb és természetesebb módon kívánták hatást elérni. A spontán gesztusok által formálódó hétköznapi életter megmutatása érdekében elfogadták és szerették az alakuló jellegből következő esetlegességeket. *„Az volt a koncepciónk, hogy azt az élményt adjuk vissza, amit a ház nekiünk okozott, amikor megismertük. Műemlékesként a ház lepusztult állapotában is szépséget láttunk, de pontosan tudtuk, hogy egy járókelő nem látja ezt. Leginkább is sajnálkozást lehetett érzékelni, amit maga a pusztulás látványa váltott ki. Sokat gondolkodtunk a felújítás során a helyes arányok megtalálásán, kerestük az eszközöket, hogy nosztalgia és didaktikus elemek nélkül hogyan tudjuk éreztetni a hely gazdagságát. Nem akartuk a történetet direktté, mesélőssé tenni, nem akartuk a talált emlékeket előterbe tolni. A múlt ne legyen zavaróan hangsúlyos, viszont akit érdekel az lássa meg azt a rétegzettségét,*

Történeti korok adottságai és a mai működés funkcionális elvárásai egymást erősítve élnek együtt

ami különlegessé teszi” – hangsúlyozták a tervezők. *„Kizártuk a vegyítészt műemlékes hozzáállást, mert akkor egy szokásos barokk ház lett volna a munkánk végeredménye. Ezen az épületen minden ablak máshol volt, és másmilyen kőkeret tartozik hozzá. Mi ebben szépséget láttunk. Nem akartunk semmit sem helyre rakni.”*

A falakon túlra

A felújított ház egyik feltűnő szépsége a falak megjelenése. Mai állapotában a törtfehér színű, rusztikus felületet akarla-akaratlanul is meg kell tapintani, mint ha a felület érdekességén, az új felület alatt érzékelhető köveken át kapcsolatot lehetne teremteni régebbi korokkal. *„A kváderminta megmaradt, freskótechnikával készült, ami nagyon időtálló, a lemállott vakolatok alatt meg lehetett találni. Ezeket a barokk kori vakolatokat, mintákat nem akartuk leszedni, de nem akartunk*

rávakolni sem. Az anyagokban is lehetett érezni a ház különleges értékét. Nagyon szép, amikor az idő megkoptat egy követ” – meséli Garaguly, Hild Csorba Bernadett pedig arról beszél hosszán, hogy miként sikerült ezt a nyers tapasztalást mindenki számára érzékelhető építészeti nyelvévé tenni. *„Gyönyörűek, beszédek voltak a vakolatlanul álló falak, a rétegzettség ott olvasható volt. A habarcsmeszelés volt az az irány, amit az elejétől fogva szerettünk volna, de nagy kérdés volt, hogy hogyan alkalmazzuk, hol van az ideális egyensúly. Az öregedés folyamata egy ilyen régi házban nyilvánvalóan nem állítható meg. De mi az a mérték, ami a beavatkozásnál már elég, tehát már látszik, de még nem sok, azaz nem takarja el, nem írja felül az adottságot? Mert az sem lenne jó ha pár év elteltével már nem látszana a munkánk, hanem csak egy kopott falként jelenne meg, de azt sem akartuk, hogy újjnak tűnjön. A nyerse-
ség megmutatásának, a vakolat habarccsal való megdolgozásának vannak szép hagyományai Magyarországon. Kis vidéki templomoknál, így Szabolcs-Szatmár megyében mostanság felújított műemlékeken gyakran előfordul ez a megoldás. Kedves számunkra a régebbiek közül a csempe-
szkopácsi templom megoldása is, amelyet egészen vékonyan vakoltak be, hogy kikandikálhasson alóla hol a téglá, hol a kő. Nagy szerencsénk, hogy egy olyan műemlékes közegben dolgozunk, ahol nagy tudás és szeretet koncentrálódik a műemlékekkel kapcsolatban.”*

A mai állapot láttán a fal megoldása természetes döntésnek tűnik, hiteles szakmai szemmel, és a laikusok számára is hiteles és szerethető. Ha azonban gondolatban végigjárjuk azokat a kastélyokat, kúriákat, templomokat, amelyek a felújításuk után makulátlan rendezettséget mutatnak, és „barokk sárgára” festett falakkal várják a látogatókat, akkor még világosabbá válik az építészek döntésének bátorsága, e megoldás „újszerűsége”.

Belső kertek

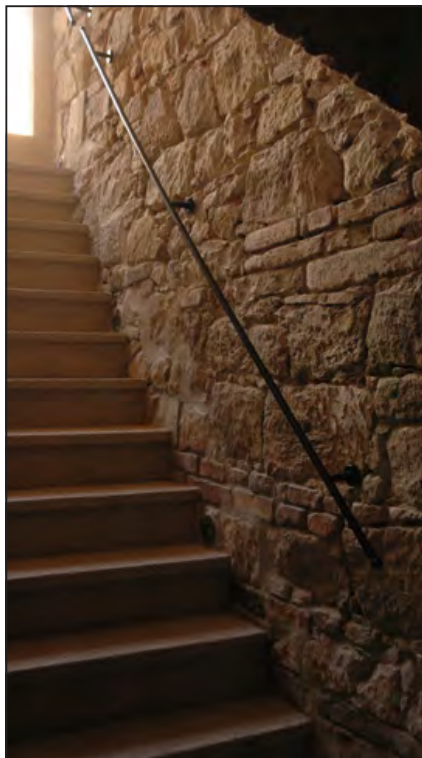
A bevakozás optimumáról való gondolkodás érzékelhetően végig jelen volt a tervezés során. Vajon mi az az állapot, ami már mindenki számára egyértelműen olvasható, mégsem írja felül a talált állapotot? Mi változtatható meg, és mit kell akkurátusan megőrizni? A Kapucinus utcai épületben jól tetten érni a legfontosabb építészeti döntéseket, a fal színétől, felületi megoldásától kezdve egészen a beépítettség mértékéig. Kétemeletessé

formálva a beruházás bizonyosan sokkal gyorsabban megtérült volna, a tervezési fázis során azonban ezt a tervezők elvetették. A beruházó önkormányzatot dicsérik, hogy ezt a döntést tiszteletben tartotta.

Szintén a beépítés mértékével függ össze, hogy a felújítás során a belső udvar is megmaradt, ennek diszkrét megünneplése is alapvető része a felújításnak. Az átalakítás során tulajdonképpen egy átriumos elrendezésű ház jött létre, amelyet L alakban maga az épület, az utca felé a kapu és egy garázs között lévő nyitott-fedett térrész határol.

A Kapucinus utcai rekonstrukció sikerének fontos eleme, hogy az épület nem múzeumi tárgyá alakult át, hanem lakóépületként él tovább. „Nagyon sok múlik a részletek megoldásán” – hangsúlyozták a tervezők. A részletekkel való bíbelődés nagyon sok szakember munkáját feltételezte, így a festett gerendákat elvitték restaurálni, a kőpótlások módját restaurátoroknak kellett megtanítani a kőműveseknek, kutatások előzték meg egy egy talált elem viszonyát az épülethez. Így is marad számtalan megválaszolatlan kérdés. „Gótikus kőfaragványok vannak az egyik szobában, az ablakok pedig egy rangos, talán középület elemeinek tűnnek. De nem tudhatjuk biztosan, hogy itt állt-e az az épület, avagy a csak beépítették másod-

A ház alatt hatalmas pince vár hasznosításra

A három szintes lakóépület tervezője: Hild Csorba Bernadett és Garaguly Kinga (Forster Központ)

lagos alapanyagként ezeket. Az ülőfülkék pozíciója, így az utca és a bejárat viszonya sem egészen tisztázott, az épület bejárata máshol lehetett. Izgalmasnak gondoljuk, hogy az alapos kutatás ellenére is sok kérdés megválaszolatlan maradt. A közhiedelemmel ellentétben nagyon sok kreatív feladat adódik egy ilyen munkánál. Sok esetben puzzle-szerűen próbáljuk kitalálni, hogy hajdan mi lehetett, de egyes részletek értelmezése bizonytalan. Jellemző példa erre az a cégérfelirat, ami a 18. század végén a ház pincéjében működött, „a Két Törökhöz” címzett kocsmához tartozott. A helyszínen másolatban meghagyott német szöveg így szól: *All(es) hier Schencke Man Ein Das Rothe Türcken Blüt, Auch Bier Und Weis u(nd) Ro(th) So Uns Ergo ferSchu(ld) Fordításban ez: Itt mindenütt vörös török vér ömlött ki, (és) sör is és fehér és vörös (bor) is, így (maradt) nekünk tehát az adósság / a vétkezés”* – támasztja alá Garaguly a múlt megismerése során jelentkező értelmezési dilemmákat e viszonylag ép szöveg értelmezésével. És itt fontos visszagondolnunk arra, hogy ebből az apró épületből igen gazdag leletanyag került elő, ráadásul a budai vároldal története hajdani iratokban is jól dokumentált, a tervezők pedig éveket töltöttek el a felújítással. „Három év alatt egy gyereket is fel lehet nevelni. Sok idő ez. De szükség volt rá. Szerencsére a főnökeink megértették, és hagyták, hogy annyi időt töltsünk a házzal, amennyit mi fontosnak gondoltunk.

A törődés időigényes. Ez nem mindig térül meg anyagi értelemben, de reméljük, hogy a ház mai állapota, vízvárosi jelenléte végül megnyugtatóan rendezte a jelen és a múlt viszonyát.”

Mindenesetre annyi bizonyos, hogy a ház 2013-as átadása után több lapban szerepelt, így a BUDAPEST (2013/9) is írt már róla. A ház a Budapesti Építész Kamara Nívódíj pályázatán az építészek elismerését vívta ki, a műemlékes szakma ICOMOS díjjal jutalmazta, nemrég pedig a Média Építészeti Díja versenyen az Index különdíját kapta meg.

A siker kapcsán érdemes újragondolni a műemlékfelújítással kapcsolatos vélekedéseket, annál is inkább, mert a Föld beépítettségéből adódóan, építészeknek és laikusoknak is egyre gyakrabban lesz szükséges valamilyen élhető és elfogadható viszonyt kialakítani az elmúlt korok építészeti hagyatékával. „Egy ilyen régi ház komplex kihívás. Állandó izgalom, meglepetés még a kivitelezés folyamán is. Elképesztő kincseket lehet találni a meglévő városi szövetben. Komoly szellemi kihívás az örökségnek a mai korhoz való igazítása mind funkcionális, mind technológiai, mind szellemi értelemben. A műemlékek érzékenyek az aránytévészítésre, ha a technológiát, a tervezőt vagy a kort valaki túldimenzionálja, abból nem lesz szép, hiteles eredmény. Ezért a műemlékes építésznek nagyon kell ismernie a saját helyét a világegyetemben.” ●